

Nijmeegse scooter

Mr.dr. N. Rozemond

HR 17 december 2013, ECLI:NL:HR:2013:1964 en ECLI:NL:HR:2013:1966

Inleiding

Twee mannen zijn van plan een hotel te overvallen. Ze begeven zich op een gestolen scooter naar het hotel (volgens de tenlastelegging gaat het om een motorfiets, de rechtbank en het hof duiden het voertuig aan als een motorscooter). Een van de mannen ziet bij het hotel een politievoertuig staan en waarschuwt de andere man. De bestuurder van de scooter slaat op de vlucht en bij die vlucht veroorzaakt hij een dodelijk ongeluk: hij rijdt door rood licht en vervolgens botst hij tegen een voetganger die oversteekt op een zebrapad. De voetganger komt ten gevolge van de botsing te overlijden. Bij de botsing valt de scooter waarna beide mannen kunnen worden aangehouden.

De Rechtbank Arnhem stelt op basis van verklaringen van de medeverdachte en getuigen vast dat een van de verdachten de bestuurder van de scooter was. De rechtbank veroordeelt deze verdachte tot 8 jaar gevangenisstraf voor doodslag op de voetganger, medeplegen van voorbereiding van een overval op het hotel en enkele andere misdrijven (heling van de gestolen scooter, heling van een gestolen telefoon, belediging en bedreiging van politiemensen en ziekenhuispersoneel, belediging, bedreiging en mishandeling van zijn vriendin).¹ De rechtbank veroordeelt de andere verdachte tot 24 maanden gevangenisstraf, waarvan 8 maanden voorwaardelijk, voor het voorbereiden van de overval. De rechtbank spreekt deze verdachte vrij van het medeplegen van doodslag op de overstekende voetganger. De belangrijkste argumenten van de rechtbank zijn dat deze verdachte als bijrijder passief heeft meegereden, dat zijn handelingen tijdens de vlucht niet zijn aan te duiden als instemming met het gevaarlijke rijgedrag van de bestuurder en dat hij zich ook niet van dat rijgedrag heeft kunnen distantiëren tijdens het korte tijdsbestek van de vlucht. De verdachte heeft verklaard dat hij wilde blijven

staan om niet verdacht over te komen en dat hij tijdens de vlucht wilde stoppen. De rechtbank spreekt de verdachte ook vrij van heling van de gestolen scooter.²

Het Hof Arnhem komt tot een ander oordeel over het plegen van de doodslag door de bestuurder. Het hof is van oordeel dat op grond van de verklaringen van de verdachten en getuigen niet kan worden vastgesteld wie de bestuurder van de scooter was. Volgens het hof kan uit het beschikbare bewijs ook niet worden afgeleid dat in dit geval sprake is van medeplegen. Daarvoor zou moeten worden vastgesteld dat de verdachten bewust en nauw met elkaar hebben samengewerkt bij de vlucht. Uit het dossier blijkt echter niet dat de verdachten met elkaar hebben samengewerkt of hebben overlegd nadat zij zich betrappt voelden door de politie. Van tevoren hebben de verdachten enkel met elkaar afgesproken om een overval op het hotel te plegen. Nadat de verdachten de politieauto hadden gesignaleerd, sloeg de bestuurder op de vlucht, terwijl de bijrijder achterop zat en zich vasthiield. Er kan niet worden vastgesteld dat de bijrijder invloed kon uitoefenen op het rijgedrag van de bestuurder. Er is naar het oordeel van het hof dan ook geen sprake van volstreekte inwisselbaarheid van rollen tussen bestuurder en bijrijder. Uit rijproeven die door de politie met de scooter zijn uitgevoerd, is gebleken dat de bijrijder met lichaamsbewegingen, uitoefenen van druk op het voetpedaal en bedienen van remhendels het rijden kan beïnvloeden, maar die rijproeven zijn bij lage snelheden uitgevoerd en leveren daarom slechts theoretische mogelijkheden op waarvan niet kan worden vastgesteld dat ze zich ook hebben voorgedaan tijdens de vlucht. Uit de passiviteit van de bijrijder tijdens de vlucht kan volgens het hof geen bijdrage aan of instemming met het rijgedrag van de bestuurder worden afgeleid. Daarom spreekt het hof beide verdachten vrij voor dit feit.

¹ Rb. Arnhem 17 december 2010, ECLI:NL:RBARN:2010:BO7624.

² Rb. Arnhem 17 december 2010, ECLI:NL:RBARN:2010:BO7616.

Het hof overweegt daarbij dat dit een onbevredigende uitkomst is: het staat vast dat een van de twee verdachten een dodelijk ongeluk heeft veroorzaakt, beide verdachten weten ook wie de bestuurder was en één van de verdachten liegt daarover, maar het hof kan niet vaststellen welke verdachte de pleger is en er is volgens het hof onvoldoende bewijs voor het medeplegen van het dodelijke ongeluk door beide verdachten. Volgens het hof zou de strafrechtelijke aansprakelijkheid van een passagier onaanvaardbaar worden opgerekt wanneer het medeplegen van de rijder zou worden afgeleid uit de theoretische mogelijkheid om het rijgedrag van de bestuurder te beïnvloeden via lichaamsbewegingen of andere ingrepen. Door die theoretische mogelijkheid zou de rijder in gelijke mate strafrechtelijk aansprakelijk zijn voor het rijgedrag van de bestuurder en dat past volgens het hof niet bij de strafbaarstelling van medeplegen. Deze strafbaarstelling is niet alleen bedoeld om strafrechtelijke aansprakelijkheid te vestigen, maar ook om daaraan grenzen te stellen. Het feit dat de verdachten op weg waren naar het hotel om een overval te plegen en daarom ‘criminelen’ zijn, is volgens het hof ook geen argument om beide verdachten als medeplegers aan te merken.

Het hof veroordeelt de verdachte die door de rechtbank als bestuurder was aangewezen tot 24 maanden gevangenisstraf voor de voorbereiding, heling, belediging, bedreiging en mishandeling.³ Het hof veroordeelt de verdachte die door de rechtbank als rijder was aangemerkt tot 18 maanden gevangenisstraf waarvan 3 maanden voorwaardelijk voor de voorbereiding van de overval en de heling van de scooter.⁴ De advocaat-generaal bij het Hof Arnhem is het niet eens met de vrijspraken van de twee verdachten voor het medeplegen van het dodelijke ongeluk en stelt cassatieberoep in bij de Hoge Raad. De overwegingen van de Hoge Raad zijn in beide arresten hetzelfde ten aanzien van het medeplegen.

Overwegingen van de Hoge Raad

2.3.1. Het Hof heeft vastgesteld dat niet is gebleken ‘van enige samenwerking of overleg tussen de beide verdachten over de wijze waarop zij zich aan de controle door de politie wilden onttrekken vanaf het moment dat zij zich ter hoogte van het Belvoir hotel door de politie betrapt voelden’. De vrijspraak van het medeplegen heeft het Hof vervolgens – nader gemotiveerd doch in de kern genomen – op die vaststelling gebaseerd.

2.3.2. In een geval als het onderhavige, waarin het verweten medeplegen van een met de vlucht verband houdend misdrijf is voorafgegaan door het mogelijk daarmee samenhangende medeplegen van een ander strafbaar feit, is geenszins uitgesloten dat de voor het medeplegen van dat misdrijf relevante samenwerking reeds vóórdien – in het onderhavige geval: in het kader van het medeplegen van de voorbereiding van de overval – is ontstaan.

2.3.3. Het Hof heeft kennelijk geoordeeld dat de wijze waarop de beide verdachten met de scooter zijn gevlucht, niet als een zó waarschijnlij-

ke mogelijkheid besloten lag in de eerdere nauwe en bewuste samenwerking met het oog op de voorgenomen overval, dat ook wat betreft die vlucht zo bewust en nauw is samengewerkt dat van medeplegen kan worden gesproken. Gelet op de vaststellingen en overwegingen van het Hof, in het bijzonder wat betreft de voorbereiding van de overval en de directe reactie op het waarnemen van een politieauto, is dat oordeel niet zonder meer begrijpelijk.

2.3.4. Wat betreft de mogelijke samenwerking bij het tenlastegelegde medeplegen is bovendien in haar algemeenheid onjuist de opvatting van het Hof dat ‘om tot een bewezenverklaring van medeplegen te kunnen komen in een situatie waarin niet vaststaat wie de bestuurder is geweest, is (...) vereist dat de rollen van de bestuurder en de rijder volstrekt inwisselbaar zijn’.

2.4. Voor zover het middel over deze tekortkomingen klaagt, is het terecht voorgesteld.

Noot

1 Volgens de Hoge Raad ligt de kern van de redenering van het hof bij de overweging dat van samenwerking of overleg niet is gebleken vanaf het moment dat de verdachten zich betrapt voelden door de politie (overweging 2.3.1). Met die redenering lijkt het hof een tweedeling aan te brengen in de gedragingen van de verdachten. Ze hebben gezamenlijk een overval op het hotel voorbereid en ze hebben daarbij ook gezamenlijk een gestolen scooter gebruikt. Daarom kunnen beide verdachten voor het medeplegen van voorbereiding en heling worden veroordeeld. De bewuste en nauwe samenwerking tussen de verdachten hield in de ogen van het hof kennelijk op vanaf het moment dat de verdachten zich betrapt voelden door de politie. Het hof heeft onderzocht of uit bepaalde feiten en omstandigheden na het moment van betrapping kon worden afgeleid dat de verdachten bewust en nauw hebben samengewerkt tijdens de vlucht, maar die feiten en omstandigheden bieden daarvoor geen grondslag.

De redenering van het hof lijkt ten dele wel juist te zijn (na de betrapping zijn er geen duidelijke indicaties voor medeplegen),⁵ maar de omissie in de redenering is dat het hof de voorafgaande samenwerking buiten beschouwing heeft gelaten. De Hoge Raad geeft aan dat het in dit geval om een vlucht gaat die samenhangt met een voorafgaand misdrijf: de voorbereiding van een overval. Tijdens de vlucht wordt een strafbaar feit gepleegd dat verband houdt met de vlucht. De Hoge Raad laat daarbij in het midden om welk strafbaar feit het gaat (‘een met de vlucht verband houdend misdrijf’). Doordat de vlucht samenhangt met het voorafgaande misdrijf is het geenszins uitgesloten dat de samenwerking tijdens de vlucht al eerder is ontstaan, in dit geval tijdens het medeplegen van de voorbereiding van de overval (overweging 2.3.2). Kennelijk heeft het hof geoordeeld dat de wijze waarop de verdachten zijn gevlucht niet als een zó waarschijnlijke

3 Hof Arnhem 29 mei 2012, ECLI:NL:GHARN:2012:BW6756.

4 Hof Arnhem 29 mei 2012, ECLI:NL:GHARN:

2012:BW6755.

5 Zie hierover punt 3.7-3.10 van de conclusie van advocaat-generaal Knigge (ECLI:NL:PHR:2013:

1080 en ECLI:NL:PHR:2013:1081 met dezelfde overwegingen) en de door hem besproken rechtspraak.

mogelijkheid besloten lag in de samenwerking tijdens de voorbereiding van de overval dat ook bij die vlucht sprake was een bewuste en nauwe samenwerking die medeplegen oplevert. Dat is volgens de Hoge Raad niet zonder meer begrijpelijk, gelet op wat het hof over de voorbereiding en de reactie op het waarnemen van de politieauto heeft vastgesteld en overwogen (overweging 2.3.3).

De Hoge Raad legt de overwegingen van het hof zo uit dat het hof zich kennelijk wel heeft beraden over de samenhang tussen de voorbereiding van de overval en de daarop volgende vlucht. Volgens de Hoge Raad is het hof daarbij tot het oordeel gekomen dat de samenhang onvoldoende is om van medeplegen van het strafbare feit tijdens de vlucht te kunnen spreken. Het lijkt er echter op alsof het hof zich daarover niet heeft beraden, behalve op het punt dat de verdachten volgens het hof van tevoren slechts een afspraak hebben gemaakt om een overval te plegen. Het hof lijkt zich daarbij niet de vraag te hebben gesteld in hoeverre de vlucht samenhangt met de voorbereiding. Een overweging daarover ontbreekt in het arrest van het hof en dat lijkt de kernfout van het hof te zijn.

De Hoge Raad voegt daaraan toe dat de opvatting van het hof onjuist is dat de rollen van de verdachten tijdens de vlucht ‘volstrekt inwisselbaar’ moeten zijn in het geval dat niet kan worden vastgesteld wie de bestuurder was (overweging 2.3.4). Dat lijkt inderdaad een te strenge eis te zijn. Het zou bijvoorbeeld zo kunnen zijn dat de rollen niet inwisselbaar waren omdat de rijder niet in staat was om de scooter te besturen (geen van de verdachten had het vereiste rijbewijs om de scooter te mogen besturen, maar kennelijk was de bestuurder daartoe feitelijk wel in staat). Ondanks een onmogelijkheid om de rollen te verwisselen, is het toch heel goed denkbaar dat er wel sprake is van medeplegen, bijvoorbeeld omdat de verdachten onderling de afspraak hebben gemaakt dat de meest rijvaardige persoon de scooter bestuurt.

Het medeplegen van een strafbaar feit kan volgens de Hoge Raad worden afgeleid uit de samenhang van dat feit met het medeplegen van een eerder strafbaar feit. Opvallend is dat de Hoge Raad in zijn overwegingen geen specifiek tweede feit noemt dat wordt medegepleegd. De bewoordingen in overweging 2.3.3 hebben betrekking op het medeplegen van ‘die vlucht’ en het medeplegen van ‘de wijze waarop de verdachten met de scooter zijn gevlucht’, maar de vlucht of de wijze van vluchten levert nog geen specifiek strafbaar feit op. Het gaat in deze zaak om de vraag of de rijder medepleger is van het dodelijke ongeluk in de vorm van een doodslag of de subsidiair en meer subsidiair tenlastegelegde feiten (dood door schuld of roekeloosheid, veroorzaken van gevaar op de weg). Wat in de overwegingen van de Hoge Raad ontbreekt, is een verbinding tussen de bewuste en nauwe samenwerking bij ‘die vlucht’ en de specifieke strafbare feiten die zijn tenlastegelegd.

Het is evident dat in dit geval een bepaalde samenhang tussen voorbereiding en vlucht bestaat. Daaruit volgt echter niet zonder meer dat ook sprake is van medeplegen van de doodslag die tijdens de vlucht wordt gepleegd of één van de (meer) subsidiair tenlastegelegde feiten. Bij samenhangende feiten kan het medeplegen volgens de Hoge Raad worden afgeleid uit een waarschijnlijkheidsredenering. Om in dit geval medeplegen van doodslag te kunnen vaststellen, moet een samenhang tussen de doodslag en de eerder medegepleegde voorbereiding van de overval kunnen worden aangetoond en daartoe moet een bepaalde mate van waarschijnlijkheid tussen die twee feiten bestaan. Dat is een veel specifiekere samenhang dan de meer algemene samenhang tussen de voorbereiding en de vlucht. Een vlucht na betrapping bij de voorbereiding van een overval heeft een veel hogere mate van waarschijnlijkheid dan een doodslag tijdens die vlucht.

2 Uit het arrest van de Hoge Raad kan niet zonder meer worden afgeleid hoe de samenhang tussen het medeplegen van de voorbereiding en het medeplegen van de tenlastegelegde feiten kan worden vastgesteld met behulp van een waarschijnlijkheidsredenering. Op dit punt kan de conclusie van A-G Knigge worden gebruikt voor een mogelijke verduidelijking van de overwegingen van de Hoge Raad. Ook Knigge concludeert dat het hof ten onrechte geen aandacht heeft besteed aan de samenwerking bij de voorbereiding van de overval die voorafging aan de vlucht. Volgens Knigge hangt het medeplegen af van de vraag ‘of het levensgevaarlijke rijgedrag van de bestuurder van de scooter, hoewel niet gericht tegen het slachtoffer, desondanks plaatsvond in het kader van de verwezenlijking van een gezamenlijk crimineel doel. Als dat rijgedrag was ingecalculeerd in het oorspronkelijke plan om het hotel te beroven, kan mogelijk wel gesproken worden van handelen in bewuste en nauwe samenwerking’.⁶ In deze redenering van Knigge ligt de nadruk op het gezamenlijke criminele doel en het oorspronkelijke plan van de verdachten: aan de hand daarvan kan worden vastgesteld of de rijder ook medepleger is van het door de bestuurder gepleegde feit wanneer het levensgevaarlijke rijgedrag is ingecalculeerd’ in het plan om het hotel te overvallen.⁷

Uit eerdere rechtspraak van de Hoge Raad leidt Knigge af dat een ‘gezamenlijk plan’ het aanknopingspunt kan zijn voor het medeplegen van een misdrijf dat bij de uitvoering van dat plan wordt gepleegd, bijvoorbeeld de poging tot moord door middel van beschietingen op de achtervolgende politie bij de vlucht na een bankoverval: de rijder in de vluchtauto is medepleger van de poging tot moord op de politie.⁸ Het gezamenlijke plan kan daarbij volgens Knigge een dubbelfunctie vervullen: uit het plan kan de bewuste en nauwe samenwerking die is vereist voor medeplegen van een bepaald misdrijf worden afgeleid en ook het opzet van de medepleger op dat

6 Punt 3.12 van de conclusie van Knigge. Zie ook punt 3.10 en 3.11 in verband met een gemeenschappelijk doel bij een enkelvoudig misdrijf.

7 Zie hierover ook Anne Postma, *Opzet en toerekening bij medeplegen* (diss. Groningen), Wolf Legal Publishers 2014, p. 64 e.v.

8 Punt 3.13 van de conclusie van Knigge met verwijzing naar HR 9 juni 1992, *NJ 1992/773* m.nt. Knigge (Overval te Oirschot).

misdrijf. Dat opzet kan globaal zijn: het is niet vereist dat de medepleger het specifieke opzet heeft dat een ander op een bepaalde wijze een misdrijf pleegt ten aanzien van een bepaald persoon. Het is mogelijk dat op grond van het gezamenlijke plan kan worden vastgesteld dat de medepleger globaal opzet had op het plegen van een misdrijf, bijvoorbeeld in het geval dat de medepleger zijn zoon met een pistool naar een school stuurt om een beoogd slachtoffer dood te schieten en de zoon bij de uitvoering van dat plan andere scholieren raakt. In het plan van vader en zoon ligt besloten dat de vader voorwaardelijk opzet had op de pogingen tot doodslag die zijn zoon als ongeoeffende schutter pleegde op de niet beoogde slachtoffers.⁹

Het is de vraag in hoeverre de Hoge Raad de benadering van Knigge volgt. De Hoge Raad neemt in zijn overwegingen niet het oorspronkelijke plan of het gezamenlijke doel van de verdachten als uitgangspunt. De Hoge Raad kiest voor de mate van waarschijnlijkheid waarin de bewuste en nauwe samenwerking bij het tweede feit in de bewuste en nauwe samenwerking bij het eerste feit besloten lag. De benadering van de Hoge Raad zou daardoor ruimer kunnen zijn dan die van Knigge: het is mogelijk dat een bepaald feit in een oorspronkelijk plan besloten lag,¹⁰ maar dat is geen strikt vereiste. Voldoende is dat de feiten een onderlinge samenhang hebben en dat die samenhang bestaat uit een bepaalde mate van waarschijnlijkheid dat het tweede feit op het eerste feit volgt. Het verschil in benadering kan worden uitgedrukt met de termen causaliteit en intentionaliteit. De Hoge Raad lijkt een causale benadering van medeplegen mogelijk te maken: de mate van waarschijnlijkheid is bepalend voor de samenhang tussen elkaar opvolgende feiten.¹¹ Knigge lijkt in zijn conclusie een intentionele benadering te kiezen: het medeplegen van het tweede feit moet kunnen worden afgeleid uit de intentionele gerichtheid van de verdachten op een bepaald doel bij het medeplegen van het eerste feit.

Het verschil kan relevant zijn in gevallen waarin een tweede feit buiten het gezamenlijke plan van de verdachten valt om het eerste feit te plegen en het tweede feit ook niet bijdraagt aan de verwezenlijking van een gemeenschappelijk doel. In dergelijke gevallen zou het tweede feit wel aan de medeplegers van het eerste feit kunnen worden toegerekend wanneer het tweede feit in de *risicosfeer* van het gezamenlijke plan valt: met het medeplegen van een bepaald strafbaar feit roepen de medeplegers het gevaar in het leven dat een van de betrokkenen een tweede feit pleegt, ook al valt dat tweede feit buiten het gezamenlijke plan.¹²

In zijn proefschrift geeft Postma een voorbeeld dat het verschil tussen intentionaliteit en causaliteit zou kunnen illustreren: twee dronken studenten dragen gezamenlijk

een krat bier over straat en ze laten dat krat ten gevolge van hun dronkenschap per ongeluk vallen waardoor burengerucht ontstaat. De val van het krat ligt duidelijk buiten het plan van de studenten om het krat ongeschonden naar een bepaalde plaats te vervoeren, maar toch kunnen ze volgens Postma voor burengerucht (art. 431 Sr) worden vervolgd omdat zij lawaai hebben veroorzaakt.¹³ Zo wordt medeplegen een combinatie van intentionaliteit (samenwerken bij het dragen van het krat) en causaliteit (veroorzaken van burengerucht door het krat te laten vallen) of in het geval van de Nijmeegse scooter: samenwerken bij de voorbereiding van de overval (intentionaliteit) en veroorzaken van gevaar op de weg waardoor een dodelijk ongeluk plaatsvindt (causaliteit).

3 De aansprakelijkheidsstelling van de medepleger op grond van een waarschijnlijkheidsredenering lijkt het medeplegen te objectiveren. Het spreekt echter niet zonder meer vanzelf dat uit de waarschijnlijkheid waarmee een feit op een eerder feit volgt, kan worden geconcludeerd dat de verdachten bij dat tweede feit bewust en nauw met elkaar samenwerken, zoals het voorbeeld van de dronken studenten laat zien. De studenten werken bewust en nauw samen bij het dragen van het krat, maar zij werken niet bewust en nauw samen bij het burengerucht, hoewel ze dat gerucht wel gezamenlijk veroorzaken.

Het afleiden van medeplegen uit een causaal verband tussen samenhangende feiten is problematisch omdat medeplegen volgens vaste rechtspraak van de Hoge Raad bewust samenwerken is. Dat begrip lijkt op een bepaalde intentionele gerichtheid te duiden: twee personen werken bewust met elkaar samen wanneer zij met hun activiteiten een gemeenschappelijk doel proberen te verwezenlijken (wat bij het burengerucht van de dronken studenten niet het geval is). Elke vorm van samenwerking is intentioneel van aard, aldus Postma in zijn proefschrift.¹⁴ Zonder een gemeenschappelijk doel is het moeilijk om bepaalde activiteiten als een vorm van bewuste samenwerking aan te duiden.

Op grond van het intentionele karakter van bewuste samenwerking zou kunnen worden betoogd dat de benadering van Knigge beter past bij de strafrechtelijke aansprakelijkheid van het medeplegen. Het is echter ook mogelijk om een causale opvatting over medeplegen te verdedigen waardoor het medeplegen ten dele zijn intentionele karakter verliest. Een argument daarvoor kan worden ontleend aan het causale karakter van het veroorzaken van gevaar op de weg naar analogie van het veroorzaken van burengerucht. In zijn conclusie wijst Knigge op de complicatie dat in de zaak van de Nijmeegse scooter onder feit 2 niet alleen primair het medeplegen van doodslag is tenlaste-

9 Punt 3.16 van de conclusie van Knigge met verwijzing naar HR 17 september 2002, ECLI:NL:HR:2002:AE6118 (*Eerwraak te Veghel*).

10 Zie bijvoorbeeld Rechtbank Limburg 13 juni 2014, ECLI:NL:RBLIM:2014:5459: het schieten op een slachtoffer van een overval tijdens de vlucht lag als een reële mogelijkheid besloten in het plan om

het slachtoffer met een vuurwapen af te persen (met verwijzing naar het Nijmeegse scooter-arrest).

11 Zie overweging 2.4.4 in HR 27 maart 2012, NJ 2012/301 m.nt. N. Keijzer, AA 2012, p. 645-652 (AA20120645) m.nt. T. Kooijmans (*Groninger HIV*). Zie over causaliteit als zelfstandig criterium

bij medeplegen Postma 2014, p. 272-285.

12 Postma 2014, p. 78 e.v.

13 Postma 2014, p. 30. In het voorbeeld van Postma ontstaat het burengerucht doordat honden aanslaan na de val van het krat.

14 Postma 2014, p. 69.

gelegd, maar ook subsidiair het medeplegen van dood door schuld of roekeloosheid en meer subsidiair het medeplegen van het veroorzaken van gevaar op de weg. Volgens Knigge heeft de redenering van het hof op grond waarvan de verdachten werden vrijgesproken voor feit 2 niet alleen betrekking op het medeplegen van de doodslag, maar ook de (meer) subsidiair tenlastegelegde feiten.

Dat geldt ook voor de overwegingen van de Hoge Raad. Deze overwegingen hebben niet specifiek betrekking op het medeplegen van de primair tenlastegelegde doodslag, maar heel algemeen op het medeplegen van een ‘met de vlucht verband houdend misdrijf’ (overweging 2.3.2) en het medeplegen van ‘die vlucht’ (overweging 2.3.3). Wanneer kan worden vastgesteld dat de rijder medepleger van ‘de vlucht’ is, moet vervolgens worden vastgesteld aan welk strafbaar feit hij heeft deelgenomen. Bij het meer subsidiair tenlastegelegde veroorzaken van gevaar op de weg, strafbaar gesteld in artikel 5 WVW, gaat het niet om een misdrijf, maar om een overtreding (art. 178 WVW), waarbij de pleger van het feit geen opzet of schuld hoeft te hebben ten aanzien van het veroorzaakte gevaar. De pleger moet met zijn gedraging het gevaar hebben veroorzaakt zonder dat zijn gedraging bewust op het veroorzaken van gevaar was gericht. Ook is niet vereist dat het veroorzaken van gevaar in een plan van de pleger besloten lag of een doel van de pleger verwezenlijkt. Dat zou ook voor de medepleger kunnen gelden: bij een dergelijk delict is niet vereist dat het delict onderdeel is van de uitvoering van een gezamenlijk plan. Voldoende zou kunnen zijn dat de medeplegers met hun gezamenlijke gedragingen een causale bijdrage leveren aan het gevaar in de zin dat zij dat gevaar veroorzaken door hun samenwerking.

Het medeplegen van het voorbereiden van een overval kan een relevante causale bijdrage zijn aan het veroorzaken van gevaar op de weg tijdens een vlucht voor de politie. De gezamenlijke voorbereiding kan immers in het geval van betrapping een vluchtreactie teweeg brengen bij de bestuurder van de scooter. In een dergelijk geval is de medepleger van de voorbereiding ook medeveroorzaker van de gevaarlijke vlucht. Door de deelneming aan de voorbereiding heeft hij het risico op een gevaarlijke vlucht mede in het leven geroepen, ook al zou de gevaarlijke vlucht buiten het gemeenschappelijke plan vallen of dat plan zelfs frustreren, zoals in deze zaak het geval was: de gevaarlijke vlucht leidde juist tot de aanhouding van de verdachte en dat was duidelijk niet de bedoeling van de voorbereiders.

Dat zou een relevant verschil kunnen zijn met de door Knigge in zijn conclusie besproken zaak van de Overval te Oirschot.¹⁵ In die zaak zat het schieten op de achtervolgende politie door de vluchtende daders volgens Knigge ‘in het plan ingebakken’ om een gewelddadige overval te ple-

gen.¹⁶ Dat schieten droeg in die zaak ook bij aan het verwezenlijken van het plan: daardoor konden de daders aan de achtervolgende politie ontkomen. Het dodelijke ongeluk in de zaak van de Nijmeegse scooter droeg echter niet bij aan het verwezenlijken van het plan om een geslaagde overval te plegen. Dat ongeluk veroorzaakte juist de definitieve mislukking van het plan en zat daarom niet in het plan ingebakken: door het ongeluk kwamen de daders ten val en konden ze door de politie worden aangehouden. Uit vonnis van de rechtbank blijkt dat een van de verdachten verklaarde dat hij dacht dat ze moesten blijven staan om niet verdacht over te komen.¹⁷ De gevaarlijke vlucht had volgens de verklaring van deze verdachte het averechtse effect dat de bestuurder van de scooter met zijn vluchtreactie de politie alarmeerde.

In een dergelijk geval is het medeplegen van het veroorzaken van gevaar op de weg niet een vorm van bewust samenwerken bij de gevaarlijke gedraging (het vluchten na de betrapping), maar mogelijk wel van gezamenlijk veroorzaken van de gevaarlijke vlucht door de voorafgaande samenwerking bij de voorbereiding van de overval. Het is niet de bedoeling van de rijder dat de bestuurder in paniek op de vlucht slaat en daarbij levensgevaar veroorzaakt, maar de rijder heeft door de gezamenlijke samenwerking bij de voorbereiding wel mede het risico in het leven geroepen dat de bestuurder op die manier op de vlucht zou slaan bij het zien van een politieauto. Bij een overtreding zoals artikel 5 WVW zou dat voldoende kunnen worden geacht voor het medeplegen van het veroorzaken van gevaar, mits de gedraging die het gevaar veroorzaakt (in dit geval de voorbereiding van de overval) in bewuste en nauwe samenwerking is begaan.¹⁸

Dat zou ook kunnen gelden voor het veroorzaken van de dood van de voetganger: het is mogelijk dat de medepleger van de voorbereiding medeveroorzaker is van de dood van het slachtoffer doordat hij het risico op die dood mede in het leven heeft geroepen door de samenwerking bij de voorbereiding van de overval. Daaruit volgt echter nog niet dat hij medepleger is van doodslag of dood door schuld. Daarvoor moet hij ook (voorwaardelijk) opzet hebben gehad op de dood van het slachtoffer of schuld ten aanzien van die dood (beide in globale zin) en dat is een relevant verschil met het medeplegen van gevaar op de weg. Het mede veroorzaken van bepaalde gevolgen zoals gevaar bij vlucht is een causale vorm van medeplegen. Daaraan moeten subjectieve vereisten worden toegevoegd bij het medeplegen van misdrijven die opzet of schuld als bestanddeel bevatten.¹⁹

Het intentionele aspect van het medeplegen is in deze constructie niet volledig naar de achtergrond verdwenen: de bewuste en nauwe samenwerking moet de oorzaak zijn van een bepaald gevolg, zodat het medeplegen een combi-

15 HR 9 juni 1992, *NJ* 1992/773 m.nt. Knigge.

16 Zie punt 3.15 van de conclusie van Knigge.

17 Rb. Arnhem 17 december 2010, *ECLI:NL:RBARN:2010:BO7616*.

18 Zie hierover Postma 2014, p. 28-30. Zie ook J. de Hullu, *Materieel strafrecht* (5e druk), Deventer:

Kluwer, p. 446-447 met verwijzing naar HR 20 mei 1997, *ECLI:NL:HR:1997:ZK0235* en HR 2 februari 1999, *NJ* 1999/554 m.nt. T.M. Schalken.

19 Zie ook Postma 2014, p. 303 die bepleit dat causaliteit uitdrukkelijk wordt gepresenteerd als zelfstandige factor bij het vaststellen van

medeplegen. Het gaat volgens Postma bij medeplegen om gezamenlijke gevaarstelling waarbij het vereiste schuldverband wordt bepaald door de toepasselijke delictomschrijving.

natie wordt van intentionaliteit (bij de samenwerking) en causaliteit (bij het veroorzaken van het gevolg door die samenwerking). Wanneer dat ook de bedoeling van de Hoge Raad is, zou dat beter tot uitdrukking kunnen worden gebracht in het criterium voor medeplegen van een samenhangend delict: bij dat delict hoeft geen sprake te zijn van bewuste en nauwe samenwerking, mits het delict het gevolg is van de bewuste en nauwe samenwerking bij een voorafgaand delict, waarbij dat gevolg door een bepaalde mate van waarschijnlijkheid wordt bepaald (hierbij kan wellicht ook de causaliteitsleer van de redelijke toerekening worden gebruikt).

Of de Hoge Raad dat ook zo bedoeld heeft, kan niet zonder meer uit de overwegingen van de Hoge Raad worden afgeleid. De Hoge Raad lijkt ook bij het tweede delict bewuste en nauwe samenwerking te eisen, maar de Hoge Raad opent de mogelijkheid dat die tweede samenwerking uit een waarschijnlijkheidsredenering wordt afgeleid die causaal van aard zou kunnen zijn. Daaruit zou kunnen volgen dat bij het tweede delict geen sprake hoeft te zijn van bewuste en nauwe samenwerking in de zin dat het tweede delict bijdraagt aan de verwezenlijking van een gemeenschappelijk doel of ingebakken zit in een oorspronkelijk plan.

Het voorbeeld van de dronken studenten die hun krat laten vallen, laat dat zien: het burengerucht door de val van het krat is het gevolg van de bewuste en nauwe samenwerking tussen de studenten, maar dat burengerucht draagt niet bij aan de verwezenlijking van een gemeenschappelijk doel en ligt ook niet in een oorspronkelijk plan besloten. Het zou daarom vreemd zijn om te stellen dat de studenten bewust en nauw bij het burengerucht samenwerken. Het burengerucht is immers geen intentionele handeling die is gericht op het verwezenlijken van een gemeenschappelijk doel. Wanneer hier toch sprake zou zijn van het medeplegen van burengerucht, zou niet de eis kunnen gelden dat de medeplegers bewust en nauw samenwerken bij dat burengerucht: gezamenlijke veroorzaking of gezamenlijke gevaarzetting is voldoende. Hetzelfde zou kunnen gelden voor een gevaarlijke vlucht en

een dodelijk ongeluk na een overval: die vlucht is veroorzaakt door de gezamenlijke voorbereiding van de overval en dat is voldoende om medeplegen van het veroorzaken van gevaar en een dodelijk ongeluk aan te kunnen nemen, ook al zouden het gevaar en het dodelijke ongeluk dat daaruit voortvloeit niet binnen het gezamenlijke plan van de daders vallen.

4 Voor het medeplegen van doodslag (art. 287 Sr) of dood door schuld (art. 6 WvW) is meer vereist dan het gezamenlijke veroorzaken van de dood van het slachtoffer: de pleger en de medepleger moeten ook opzet of schuld hebben ten aanzien van de dood van een ander. Naar het oordeel van de Rechtbank Arnhem had de bestuurder van de scooter wel voorwaardelijk opzet op de dood van het slachtoffer (en ook op zijn eigen dood, gelet op zijn zeer gevaarlijke rijgedrag en het feit dat hij geen helm droeg).²⁰ Een dergelijk voorwaardelijk opzet kan worden afgeleid uit het specifieke rijgedrag van de bestuurder op het fatale moment. Het is echter minder waarschijnlijk dat beide voorbereiders van de overval bij voorbaat al rekening hebben gehouden met een levensgevaarlijke vlucht die eindigt in een dodelijk ongeval.²¹

De voorbereiders van een overval zullen er waarschijnlijk van uitgaan dat de overval en de vlucht wel goed zullen aflopen, wat betekent dat zij er in beginsel ook van uitgaan dat zij niet bij dodelijke ongelukken zullen worden betrokken die een verdere vlucht verhinderen. Wie zich bij voorbaat al bewust is van de aanmerkelijke kans dat hijzelf bij een vlucht om het leven zal komen of zal worden aangehouden door de politie, zal waarschijnlijk niet aan een overval beginnen. Je begint er pas aan als je ervan uitgaat dat een en ander wel goed zal aflopen.²² Uit deze redenering zou volgen dat de verdachten in dit geval niet voor het medeplegen van doodslag kunnen worden veroordeeld, maar wel voor het medeplegen van het veroorzaken van gevaar op de weg en wellicht ook voor het medeplegen van dood door schuld²³ of roekeloosheid²⁴ wanneer die schuld of roekeloosheid besloten ligt in de bewuste en nauwe samenwerking bij de voorbereiding van de overval. ■

20 Rb. Arnhem 17 december 2010, ECLI:NL:RBARN:2010:BO7624.

21 Rb. Arnhem 17 december 2010, ECLI:NL:RBARN:2010:BO7616.

22 Vgl. HR 15 oktober 1996, NJ 1997/199 m.nt. A.C. 't Hart (*Porsche*).

23 Zie voor het medeplegen van culpoze delicten bijvoorbeeld HR 31 oktober 2006, NJ 2007/79 m.nt. N. Keijzer (*Leestafelzooien*), HR 7 juli 2009, NJ 2009/482 m.nt. P.A.M. Mevis en HR 6 oktober 2009, NJ 2009/504.

24 Het medeplegen van dood door roekeloosheid is

problematisch vanwege de complexiteit van het roekeloosheidsbegrip. Zie bijvoorbeeld HR 15 oktober 2013, NJ 2014/27 m.nt. N. Keijzer, AA 2014, p. 218-224 (AA20140218) m.nt. T. Kooijmans.